Communicative Tolerance vs Communicative Intolerance as a Generative Problem*

Комунікативна толерантність vs комунікативна інтолерантність як генеративна проблема**

Heorhii Kalmykov¹

Dr.Sc. in Psychology,
Assistant Professor

Георгій Калмиков¹

доктор психологічних наук,
доцент

E-mail: kalmykov_gv@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1378-5236>

Stefaniya Dobroskok¹

Postgraduate Student

Стефанія Доброскок¹

здобувач

E-mail: stefaniya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7590-9193>

Diana Chyzhma¹

Ph.D. in Psychology,
Assistant Professor

Діана Чижма¹

кандидат психологічних наук,
доцент

E-mail: dianachyzhma@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-9850-5143>

Irina Endeberia²

Ph.D. in Psychology,
Associate Professor

Ірина Ендеберя²

кандидат психологічних наук,
доцент

E-mail: irina.endeberya2018@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3730-9808>

* The study was conducted on a voluntary basis as part of research project RN0118U003098.

** Дослідження проведене на громадських засадах в межах наукового проекту RN0118U003098.

Oksana Kyhtuik³

Ph.D. in Psychology,
Associate Professor

E-mail: Kuhtuik.Oksana@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8569-1896>

Оксана Кихтюк³

кандидат психологічних наук,
доцент

¹ *University Hryhorii Skovoroda
in Pereiaslav (Ukraine)*

✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

¹ *Університет Григорія Сковороди
в Переяславі (Україна)*

✉ вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

² *Donbass State Pedagogical
University (Ukraine)*

✉ 19, General Batyuk Str.,
Sloviansk, Ukraine,
Donetsk Reg., 84100

² *Донбаський державний
педагогічний університет (Україна)*

✉ вул. Генерала Батюка, 19,
Слов'янськ, Донецька обл.,
Україна, 84100

³ *Lesya Ukrainka Volyn State
University (Ukraine)*

✉ 13, Voli Avenue,
Lutsk, Volinska Reg.,
Ukraine, 43025

³ *Волинський національний
університет імені Лесі Українки
(Україна)*

✉ пр. Волі, 13, Луцьк,
Волинська область, Україна, 43025

Original manuscript received September, 12, 2020

Revised manuscript accepted September, 07, 2021

ABSTRACT

Introduction. In the article the results of the evaluation of modern research on communicative tolerance (CT) and communicative intolerance (CI) of socionomic professions are discussed from the standpoint of the postulates and provisions of psycholinguistics.

Purpose. The purpose of the article is: (a) to discuss the results of a systematic review and systematic evaluation of modern research on CT, which presents the scientific views of scientists from around the world on this issue; (b) identification how much in studies that, by their name, claim to solve the CT problem, is really revealed the speech-language aspect of communication, which belongs to the competence of psycholinguistics and serves its further development as an applied science.

Methods and Techniques. In the process of monitoring modern research on this issue it was used a set of theoretical methods: (a) a systematic review and systematic analysis of publications published in journals included in the "Scopus" and "Web of Science"; (b) classification of analyzed studies; (c) systematization of the received qualitative indicators and generalization of the results of inspection and the

analysis; (d) research synthesis and formulation of conclusions. The concept of the study contains a number of psycholinguistic provisions that illuminate the author's understanding of the observed phenomena, reveals the methodological approaches on which the methodology of this investigation is based, and provides research actions on heuristic, analytical and evaluation algorithms. According to the specified algorithms the research technique is realized on stages: (1) search; (2) selective; (3) analytical; (4) classification; (5) system-forming; (6) evaluative; (7) generalizing and synthesizing.

Results. The results of the research cover different approaches of researchers to CT and CI, the opinion of the authors of this article on the relevance / irrelevance of the performed investigations to communication issues, expediency / in expediency of the research procedures, summarizes the results of analysis and provided evaluation, presents discussion provisions on misidentification by the individual scientists of communication and interaction, communication and intercourse.

Conclusions. Carried out a systematic review and systematic analysis allowed: (a) critically, according to the objective scientific (qualitative) data to assess modern research on CT / CI as those that illegally and unreasonably interpret communication as interaction, without resorting to its inherent psycholinguistic features; (b) to present one's own scientific understanding of CT / CI as psycholinguistic phenomena and to define the corresponding concepts. The identification of communication with iteration (a component of communication) causes non-terminological use of the terms "communicative tolerance / communicative intolerance", terminological disorder, substitution of concepts, shift of emphasis in empirical investigations of communication towards another subject of the research.

Key words: communication, tolerance, intolerance, interaction, speech generation.

“Давайте погодимося мати розбіжності”

Роберт Льюїс Стивенсон

“Я не схвалюю те, що Ви говорите,
але я буду захищати до смерті
Ваше право говорити це”.

Евелін Холл

Вступ

Комунікативна толерантність і комунікативна інтолерантність як мовленнєво-мовні феномени і як комунікативно-поведінкові характеристики людини в її суспільних відносинах з іншими, викликають науковий інтерес у багатьох вчених світу. Один зі

шляхів осягнення смислів і кордонів толерантності – аналіз форм і проявів її протилежності – інтолерантності або нетерпимості (Асмолов, Солдатова & Шайгерова, 2003). Явища комунікативної толерантності і комунікативної інтолерантності взаємозворотні. Чим толерантніший індивід, тим він менш інтолерантний і навпаки (Бондарєва & Колосов, 2003), про що свідчать доповіді науковців, проголошені на міжнародних наукових конференціях, проведених за останні кілька років (Atamanova & Bogomaz, 2014; Valiakhmetova & Akhmadullina, 2017; Yavon & Ivanova, 2019 та ін.). Ці контрастні комунікативно-мовленнєві явища є прерогативою передусім психолінгвістики і безумовно значимими через неухильно зростаючу в суспільствах кількість причин для їх прояву. Серед таких підстав, приводів і мотивів – процеси глобалізації, уніфікації, урбанізації і масової міграції, що відбуваються у світовому просторі. Саме вони актуалізують *дискурсивні проблеми* толерантності / інтолерантності і потребують як глибокого їх вивчення, так і переосмислення власне поняття “*комунікативна толерантність*” з огляду на те, що сучасні дослідники, як і корифеї психології і лінгвістики, пропонують різноманітні й інколи навіть суперечливі визначення цього поняття, але зрозуміло, при збереженні певних спільних тенденцій і базових закономірностей у розумінні самої толерантності незалежно від її видів.

Суто психолінгвістичних підходів до системної обсервації цих опозиційних комунікативно-мовленнєвих явищ, як засвідчують результати аналізу даної проблеми, явно бракує.

Для нас дослідницький інтерес становить таке: як в наукових проектах із комунікативної толерантності/комунікативної інтолерантності, виконаних за останні роки в різних країнах, представлені *психолінгвістичні аспекти*, враховуючи, що і комунікативна толерантність, і комунікативна інтолерантність є передусім характеристиками екстерналізації й інтерналізації в породжувальних процесах суб’єктів мовлення – адресантів і адресатів комунікативних актів.

Об’єкт дослідження – комунікативна толерантність / комунікативна інтолерантність представників соціономічних професій.

Предмет дослідження – комунікативна толерантність (КТ) / комунікативна інтолерантність (КІ) фахівців-соціономів у

генеративних процесах (продукуванні мовлення й аудіюванні), представлена в наукових періодичних виданнях.

Метою статті є: (а) обговорення результатів систематичного огляду і системного аналізу сучасних досліджень з комунікативної толерантності / інтолерантності, які презентують наукові підходи вчених із різних країн світу до цієї планетарної соціально-психолінгвістичної проблеми; (б) надання оцінки існуючим у даний час дослідницьким способам і шляхам її розв'язання в умовах комунікаційно-інформаційного світу; (в) виявлення, наскільки в оприлюднених розвідках, які за своєю назвою претендують на висвітлення проблеми комунікативної толерантності, дійсно розкривається мовленнєво-мовний аспект комунікації, що відноситься до компетенції психолінгвістики і слугує подальшому її розвитку як прикладної науки, пов'язаної із сферою комунікативно-мовленнєвих взаємодій.

Дотримання етичних стандартів

Дослідження проведене на громадських засадах в межах наукового проекту RN0118U003098.

Автори дослідження не отримували фінансування для допомоги у його підготовці, проведенні та написанні цієї статті.

Автори не мають потенційного конфлікту інтересів, які можуть вплинути на рішення про публікацію цієї статті.

Політика відносно дослідницьких даних

Узагальнені результати теоретичного дослідницького синтезу КТ і КІ як генеративної проблеми опубліковані в міжнародному репозиторії SSRN, а також доступні для ознайомлення (Kalmykov, 2021).

Методи та методики дослідження

Основним методом у цьому дослідженні став метод *систематичного огляду* сучасних досліджень КТ і КІ, результати

яких опубліковані за останні роки в журналах, що входять до наукометричних баз “Scopus” і “Web of Science”, і метод тематичного *системного аналізу* розвідок, які в результаті систематичного огляду виокремлені для вивчення, тематичної оцінки і подальшого обговорення з метою надання даних про підтвердження або спростування: чи дійсно розвідки, предметом дослідження яких є КТ/КІ, розкривають їхню психолінгвістичну суть; отримання інформації, яка відображає наукові уявлення вчених про якісні характеристики цього комунікативного (мовленнєво-мовного) феномена.

Використовувалися також інші теоретичні способи вивчення заявленої в статті проблеми: (а) метод *класифікації* проаналізованих досліджень, здійснених на різних респондентах – представниках різного роду суспільних сфер і соціономічних професій у системах “людина – людина”, “людина – суспільство”, “людина – знак”, “людина – машина” на підставі представленості в цих розвідках аспектів толерантності/інтолерантності в комунікації; (б) метод *систематизація й узагальнення* результатів обсервації для встановлення загальних закономірностей і відмінностей в розумінні КТ і КІ та особливостей їх прояву в індивідів; (в) *дослідницький синтез* для опису існуючих тенденцій у підходах до вивчення КТ / КІ й формулювання авторського бачення психолінгвістичних підходів до дослідження КТ / КІ.

Концепція дослідження

Концепція дослідження ґрунтується на наступних *теоретико-методологічних* положеннях і психолінгвістичній парадигмі.

По-перше, на наш погляд, серед усіх понять, за допомогою яких може визначатися психолінгвістика комунікативної толерантності, є насамперед поняття, яке більшою мірою пов’язане з феноменом толерантності. Це – комунікація, тобто смислова і вербальна взаємодія, що має дві складові. Перший компонент комунікації – *говоріння адресанта* (формування і формулювання смислів та їх поверхнева вербалізація). Другий компонент комунікації – *аудіювання адресата* (вербальне сприймання і розуміння мовних значень, використаних адресантом при формулюванні смислів,

тобто смислоформування і смислоформулювання адресата). Як експлікація смислів мовцем, так і їх інтеріоризація слухачами відбувається в діалозі або полілозі комунікантів (безпосередньому або опосередкованому) (Калмикова та ін., 2020). Однак те, у якій формі відбуватиметься смислова і вербальна взаємодія, і яка її якість (при говорінні і при аудіюванні), а саме: толерантна чи інтолерантна – залежатиме від здатності суб'єктів комунікації виявляти неупередженість, або поводити себе агресивно. Отже, у комунікативної толерантності є своя зворотна – негативна – сторона. Особливо тяжкі форми її прояву – це націоналізм, шовінізм, расизм, етноцентризм, ксенофобія, антисемітизм, екстремізм, геноцид.

По-друге, як властивість індивіда, *толерантність* характеризує його комунікативно-мовленнєву поведінку, засвідчує його спроможність стримувати зайву негативно-зафарбовану експресію у висловлюваннях і виявляти моральні якості, особливе (терпиме) дискурсивне самовираження та використовувати стримано виражені мовні форми поваги до інших комунікантів. Тому *комунікативна толерантність* має розглядатися передусім у психолінгвістичній площині, а саме: процесуальності комунікації – породження мовлення в толерантно центрованих комунікативних актах (говорінні й аудіюванні), а не з позицій особливостей процесу толерантної інтеракції – встановлення толерантних взаємовідносин і взаємодій.

По-третє КТ не має ототожнюватися зі спілкуванням – багатовимірним феноменом. Спілкування – це “<...> базова онтологічна категорія, яка є найважливішою частиною опису “відношення” і “діяльності”.... При цьому комунікація як ієрархічно підпорядкована спілкуванню “категорія другого рівня, <...> в соціальних умовах <...> – виступає самостійною базовою категорією” (Бодалев, Карпова & Лабунская, 2011: 64). Спілкування, будучи полікомпонентним явищем, містить у собі як мінімум три різних процеси: комунікацію (обмін інформацією), інтеракцію (обмін діями) і соціальну перцепцію (сприймання партнера) (Андреева, 2011: 70). З огляду на потребу розмежовувати феномени “спілкування” і “комунікації” варто розглядати толерантність спілкування як прояв трьох його складових, а саме: толерантну соціальну перцепцію, толерантну інтеракцію і толерантну комунікацію. Отже, комунікативна толерантність є лише

однією із складових толерантного спілкування. Враховуючи таке розрізнення, комунікативну толерантність ми розглядаємо, услід за (Красных, 2012; Калмикова та ін., 2020), як психолінгвістичний феномен, який є смисловою взаємодією її суб'єктів, а також передбачає, на нашу думку, окрім смислової, ще й значеннєву (семантичну) і зовнішньовербальну взаємодію при реалізації процесів комунікативно толерантного говоріння і комунікативно толерантного аудіювання. У цьому сенсі для характеристики комунікативної толерантності доречно вживати терміносполучення: “мовна толерантність” і “мовленнєва толерантність” – залежно від того чи того психолінгвістичного предмету дослідження, обраного його автором.

По-четверте, з урахуванням специфіки комунікативної толерантності як мовленнєво-мовного феномену релевантними їй будуть такі категорії: (а) готовність і здібність комунікантів здійснювати діалог; (б) здатність до толерантного висловлювання й відстоювання власної смислової позиції (Я-дискурс); (в) терпимість до мовленнєвих і мовних відмінностей, емпатія, дружелюбність; (г) здібність терпимо і неупереджено сприймати в процесі смислової і вербальної взаємодії думку та Я-мову (індивідуальну мову) Іншого – навіть тоді, коли вони не збігаються з власними або зовсім суперечать їх мовному досвіду; (д) здатність до смислової і вербально-здійснюваної мовленнєвої взаємодії “різномислячих” комунікантів та уміння домовлятися (словесно узгоджувати різні позиції, досягаючи компромісу і консенсусу), не залишаючи недосказаного, або неточно висловленого.

По-п'яте, для прояву комунікативної толерантності, як нам уявляється, потрібні як “мовленнєво-мовна терплячість” – властивість особистості; “терпіння” – відсутність в мовленні агресивно-експресивної реакції і мовних засобів неетикетної, неконвенціональної комунікації для вираження неприязні, злоби, упередженості, незадоволення, опору, неприхильності і ворожнечі, які ображають самолюбство і гідність людини в конкретній комунікативно-мовленнєвій ситуації; “терпимість” – схильність виявляти терпіння при продукуванні дискурсів у діалогах і полілогах. Ця схильність, як стверджують вчені, може бути характерною як для окремого індивіда, так і для суспільства (Макарьева & Блинов, 2015: 130).

Концепція дослідження також передбачає розрізнення, з одного боку, *інтенції толерантності* в комунікації – *прагнення* бути толерантним як у висловлюваннях, так і у неупередженому вербальному сприйнятті точки зору комунікантів. З іншого боку – *здатності бути толерантним* безпосередньо при говорінні і при вербальному сприйманні та розумінні інформації, з якою комуніканти не згодні. Це, на наш погляд, є дуже важливим індикатором комунікативної толерантності. Мається на увазі ситуація, коли людина має мовленнєву інтенцію – з толерантним наміром намагається відноситися до чогось або когось, проявляти мовленнєве терпіння, свідомо стримувати і подавляти свою вербальну агресію, але психологічно не витримавши внутрішньої напруги від смислової і вербальної інакшості, починає, знаходячись в емоційно-негативному стані, в неконвенційній формі словесно виражати неприязнь, демонструючи високий рівень мовленнєво-мовної інтолерантності.

Згідно з цією психолінгвістичною концепцією **методика дослідження** базується на: (а) психолінгвістичному розмежуванні понять: “комунікація” і “спілкування”; “комунікативна толерантність” і “толерантність у спілкуванні”; (б) розумінні понять “спілкування” і “толерантне спілкування” як таких, що є значно ширшими за значеннями, ніж поняття “комунікація”, “комунікативна толерантність” і “толерантна комунікація”.

Методика дослідження також ґрунтується на пошуковому, аналітичному, оціночному й дослідницько-синтезувальному та узагальнювальному алгоритмах: (1) пошук наукових джерел за ключовим словом “толерантність” в пошукових системах “Scopus” і “Web of Science” та їхня оцінка з огляду на наявність / відсутність в них публікацій з КТ і КІ; (2) вибір для подальшого аналізу опублікованих досліджень на підставі висвітлення в них питань КТ і КІ; (3) системний тематичний аналіз відібраних з урахуванням вищезначеного предмету дослідження наукових публікацій; (4) обговорення отриманих даних за принципом моніторингу представленості в аналізованих статтях психолінгвістичного предмету дослідження, здійснення дослідницького синтезування й експлікації авторського наукового уявлення про КТ і КІ; (5) формулювання висновків.

Результати

Теоретичне дослідження, проведене згідно із запропонованою нами концепцією і методикою дало змогу отримати наступні якісні дані.

Психолінгвістичний аспект КТ і КІ найбільш рельєфно представлений у дослідженнях: (а) І.А. Стерніна і К.М. Шилихіної, присвяченому комунікативним питанням толерантності (Стернин & Шилихіна, 2001); (б) І.І. Просвіркиної, у якому вирішуються проблеми формування в учнів толерантної мовленнєвої комунікації (Просвіркина, 2007); (в) Л.К. Мулагалієвої, спрямованому на вивчення мови толерантності (Муллагаєва, 2012); (г) Н.В. Соловйової (Соловьева, 2011), яке презентує толерантність мовленнєвої комунікації в дискурсивно-стилістичному аспекті; (д) Л.А. Донського і Х.З. Багірокова (Донсков & Багиров, 2017), безпосередньо спрямованому на виявлення психолінгвістичних основ комунікативної толерантності мовної особистості; (е) А.Г. Кудрявцева (Кудрявцев, 2011), у якому мовна толерантність вивчається як елемент культурної компетентності; (є) Б.Я. Шарифуліна (Шариффулин, 2006), у якому тлумачиться явище толерантності стосовно мови-мовлення (мовному або комунікативному простору мовленнєвої взаємодії); (ж) Т.В. Романової (Романова, 2018), де представлено результати осмислення категорії толерантності як об'єкта психолінгвістичного дослідження.

Докладний аналіз досліджень з питань толерантності в системі “людина – людина”, “людина – суспільство”, здійснила С.С. Доброскок (2021). Авторка класифікувала проаналізовані дослідження за виокремленими нею видами толерантності, зокрема комунікативної толерантності.

Серед різновидів толерантності, вивчених і описаних різними виконавцями розвідок певне місце посідають такі, що пов'язані з мовною або мовленнєвою толерантністю.

Систематичний огляд і системний аналіз КТ і КІ, результати яких обговорюються на сторінках журналів, що входять до наукометричних баз “Scopus” і “Web of Science Core Collection”, дав змогу отримати наступні аналітичні відомості.

Так, мовна стратегія сім'ї як фактор формування етнічної толерантності досліджується О. Максимовою, О. Рассоловою і Л. Нагматуліною (Maximova, Rassolova & Nagmatullina, 2019). Вони вважають, що формування інтерактивної мовної стратегії у сімейному просторі має здійснюватися в контексті етнічної толерантності, оскільки сучасні умови мовного різноманіття, передбачають інтенсивну взаємодію між різними мовами, володіння кількома мовами. Такі фактори – невід'ємна вимога та гарантія діалогового спілкування представників різних етнічних груп (там само).

Психолінгвістичний аспект КІ представлений у розвідці Ф. Хабібুলліної, І. Іванової, Л. Гайнутдінової (Khabibullina, Ivanova & Gainutdinova, 2019), які зазначили, що поживавлення явища вербальної агресії в сучасному суспільстві зумовлює потребу обирати мовні засоби вираження толерантності в дихотомії “толерантність / інтолерантність”. Через це зростає важливість вивчення мовної толерантності в порівняльному аспекті. Автори дослідження описують різноманітність засобів дихотомії толерантності/нетерпимості в сучасному європейському політичному дискурсі, аналізуючи його в російській і французькій мовах, зокрема в мові ЗМІ. Це префіксовані засоби, представлені саме в порівнянні. Вони виявили, що у дихотомії “толерантність/нетерпимість” співставлених мов переважають префіксальні морфеми з негативною семантикою. Високочастотні префікси, які передають невід'ємну природу сучасного європейського політичного дискурсу, це – non-, non-, anti-, counter-/non-, de-(des-), anti-, contre-. Додаткові негативні відтінки набувають префікси із подібним значенням: hyper-, multi-, ultra-, pro-, ex-; hyper-, sur-, pro-, ex-. У функціонуванні префіксів у російській мові дослідники прослідкували тенденцію до уніфікації, що відбувається під впливом сучасних західноєвропейських мов. Порівняння словотворчих засобів вираження мовної толерантності в російському та французькому політичних дискурсах, дало змогу авторам виявити як загальні, так і специфічні особливості. Характерні риси обох мов: (1) використання традиційних префіксів із позитивною і негативною конотацією; (2) префіксів із специфікаційними значеннями (тимчасовість, інтенсивність, територія, прихильність до чогось / когось тощо). У французькій мові автори виділяють семантичний зсув у реалізації значень

префіксів із зони традиційного нейтралітету до конфліктів. Російський політичний дискурс характеризується збільшенням кількості запозичених префіксів, що мають міжнародний характер. Дослідники також відмічають високу частоту використання префіксальних засобів вираження нетерпимості (там само).

Соціопсихолінгвістичне питання двомовності та толерантності в поліетнічній регіональній спільноті розглядає група дослідників М. Шахбанова, Є. Сусименко, В. Шалін, С. Самигін, В. Суміна, А. Сербіновська та Є. Ярославцева (Shakhbanova et al., 2018), зауважуючи, що проблема труднощів подолання мовних бар'єрів у багатоетнічній багатомовній регіональній спільноті полягає передусім у відсутності їхньої державної підтримки та мовного правового регулювання. Вирішення цієї проблеми вони вбачають у двомовності, а білінгвізм тлумачать як володіння двома мовами: рідною та загальнодержавною – мовою-посередником, вибір якої зумовлюється соціально-політичними, соціально-історичними та соціально-економічними умовами життя певної етномовної спільноти. З одного боку, ці дослідники наголошують, що представники різних національностей вступають у мовну взаємодію засобами державної мови, яка виконує посередницькі функції в багатонаціональній державі. З іншого боку, вони зазначають, що унікальність будь-якого етнічного утворення проявляється через рідну мову. Саме тому необхідні гарантії мовних прав кожної людини. Автори також наполягають на вирішенні проблеми двомовності на рівні реалізації законів про мови у поліетнічних областях, які входять до складу держави (там само).

Із психолінгвістичних позицій – розуміння соціальних цінностей і ставлення до них через культурну семантику вербального матеріалу протиставлення: “tolerance” vs “tolerantnost” – підходять у своєму дослідженні В. Озюменко і Т. Ларіна (Ozyumenko & Larina, 2018). Вони з'ясували, що багато слів, які видаються семантичними еквівалентами, насправді представлені в двомовних словниках з певними семантичними відмінностями. Однак, це явище не є дивним, враховуючи, що мова є важливою частиною культури і відображає її цінності та установки. Проте еквіваленти можуть створити певні труднощі в спілкуванні та перекладі, оскільки їх схожість оманлива, а елементи їхньої культури не очевидні. Шляхом семантичного, функціонального

та дискурсного аналізу ці дослідники проаналізували слова, які номінують соціальні відносини, а саме ті слова, що виражають толерантність в англійській (BrE та AmE) та російській мовах, зосередивши увагу на їх подібності та відмінностях. Скориставшись даними англійських та російських двомовних словників, словників визначень Британського національного корпусу (BNC) та Російського національного корпусу (RNC), а також британських, американських і російських газет, вони здійснили контрастний семантичний, дефінітивний, дискурсний і культурний аналізи та отриманими результатами довели, що семантика цих слів містить культурні компоненти. Вони відображають різні типи культур, які відрізняються за змістом та ідеологією, а також підтвердили, що важливим є розгляд аксіологічних, психологічних та соціальних аспектів мови в міжкультурній перспективі. Здійснене дослідження має практичну значущість для реалізації психолінгвістичної проблематики КТ і КІ, оскільки уможливорює удосконалення комунікативних і перекладацьких мовленнєвих актів з урахуванням важливої інформації про відмінності між культурами та суспільствами, про “глибинну культуру”, тобто культурні цінності та установки, світогляд та соціальну організацію (там само).

Психолінгвістичну проблематику КТ, пов’язану з нормою та мовною варіацією при формуванні толерантності особистості вчителя студіювали А.Б. Соуза, Т. Сіміоні, Т.Б. де Сілва (de Souza, Simioni & de Silva, 2018). Статус поняття “норма” визначався ними в межах таких лінгвістичних досліджень, як: COSERIU, 1952, 1989; REY, 2001; LUCCHESI, 2015. Вони представили роль аналізованого ними поняття у створенні концепції гетерогенної системи, що має фундаментальне значення для розуміння змінних явищ. В емпіричному дослідженні, мета якого полягала в перевірці розуміння мовних варіацій, взяли участь студенти федерального університету з південної Бразилії. Отримані дані показали, що студенти здатні виявляти випадки варіацій, однак вони не мають реального усвідомлення і розуміння змінних явищ. Вони лише асоціюють варіацію з неконсервативними варіантами. Запропонований підхід, побудований на приховуванні ролі конкуренції між варіантами в лінгвістичній системі, засвідчив, що студенти не досягли реального усвідомлення гетерогенної системи та її наслідків для індивідуальної мови. Автори розвідки вважають,

що дискусія щодо норми і мовної варіації може стати корисною при початковому формуванні мовної толерантності майбутніх учителів мови (там само), які є постійними суб'єктами комунікативно-мовленнєвої діяльності.

Показовим прикладом психолінгвістики КТ є дослідження К. Янг і С. Монтруль (Yang & Montrul, 2017), які вивчали проблему оволодіння чергуванням у давальному відмінку в англійській мові. Ці автори аналізували, як ті, хто вивчає першу мову (L1), продуктивно застосовують у мовленні конструкції з подвійним об'єктом та сукупністю (give the book to library / give the library the book), виключаючи негативні винятки (donate the book to the library /*donate the library the book). Їхнє розуміння вивчення першої мови базується на *принципові толерантності*, формальній моделі, яка визначає продуктивність за розподілом властивостей вхідних даних (Yang, 2005, 2016). За цим принципом існує етап оволодіння мовою, коли використовуються продуктивні конструкції, а пізніше етап, коли мовці відступають від надмірного узагальнення і формують тонкі та чіткі правила. Оволодіння L1 вимагає, на думку цих авторів, формально суворої моделі опанування мови, яка може включати вхідні ефекти та зберігати переваги абстрактної генеративної граматики, не вдаючись при цьому до систематичного поступового навчання. Здійснивши студіювання мовлення дітей для підтримки ідеї навчання при вивченні ними першої мови, дослідники одночасно розглядають цю концепцію як потенційно придатну до вивчення другої мови (L2). У цьому значущість цього дослідження, виконаного в психолінгводидактичному вимірі, для реалізації завдань психолінгвістики КТ в соціумі (Yang & Montrul, 2017).

Психолінгвістичне явище комунікативної (опосередкованої) толерантності людини розглядалося також і в аспекті юридичних мовленнєвих актів. Орен Перез (Perez, 2020) вдаючись до вирішення однієї з найскладніших проблем зрілих правових систем, пов'язаних із збалансуванням суперечливих вимог стабільності та гнучкості, вважає запит на гнучкість суперечливим щодо принципу неупередженості – наріжного каменя верховенства права. Дослідник обсервує, як закон справляється з цією дилемою. Автор розвиває ідею толерантності до непослідовності та неузгодженості, стверджує, що толерантність до інкогерентності виникає внаслідок

взаємодії між вивідними та лексико-семантичними правилами, що визначають значення юридичних мовленнєвих актів. Він виходить у цій аргументації з моделі мовних актів, розробленої ним у спосіб обговорення градуйованих мовних актів. Його підхід також ґрунтується на ідеї, за якою реалізація мовних актів регулюється багатьма та потенційно суперечливими умовами. Дослідник довів, що толерантність дозволяє закону врегулювати напруженість між динамізмом та традицією, передбачати соціологічні та моральні наслідки (там само). Цей науковий проект пов'язаний з доконанням КТ і недопущенням КІ в юридичних мовленнєвих актах.

У вивченні феномена “комунікативна толерантність” з нейропсихологічних і нейролінгвістичних позицій важлива роль належить дослідженню оцінки комунікативної толерантності систем машинного перекладу, яка зроблена Н. Руїсом, М. ді Гангі, Н. Бертольд і М. Федеріко (Ruiz et al., 2017). Вони абсолютно обґрунтовано зауважують, що по-перше, сучасні системи машинного перекладу побудовані переважно на текстових ресурсах, які не спроможні моделювати явища, що реально відбуваються в живій розмовній мові; по-друге, незважаючи на активне представлення цього питання в літературі, до цих пір мало що виявлено про складність перекладу даних розмовної мови за допомогою нейронних моделей. Вони запропонували доцільне вирішення проблеми перекладу результатів автоматичного розпізнавання мови (ASR) на системах нейронного машинного перекладу (NMT), перевіrivши стійкість підходів до кодування речень для моделювання декодерів кодерів NMT. Зосереджуючись на кодуванні пар байтів на основі слів, вони порівняли переклад висловлювань, що містять помилки ASR у найсучасніших системах кодера-декодера NMT, із сильним базовим рівнем машинного перекладу на основі фраз, щоб краще зрозуміти, які явища, що є в результатах ASR, краще подані в межах NMT, ніж підходи, що представляють переклад як лінійну модель (там само). Це дослідження є вагомим внеском у реалізацію доцільної КТ, хоча й опосередкованої машинним перекладом, який стає невідмінною реальністю в сучасному психолінгвістичному світі.

Важливе значення для реалізації комунікативної інтолерантності має дослідження М. Веркуйтена, Л. Адельмана і К. Йогісварана (Verkuyten, Adelman & Yogeewaran, 2020), які презентують різні розуміння нетерпимості. Однак не всі

форми нетерпимості однакові, переконують дослідники. Вони презентують три розуміння нетерпимості, не представлені до цього часу в літературі: (а) *упереджувальна нетерпимість*, заснована на жорсткості, замкненості та антипатії до групи людей; (б) *інтуїтивна нетерпимість*, що включає несхвалення переконань або практик поза групою, заснованих на нерелективних реакціях; (в) *обміркована нетерпимість*, що передбачає втручання в конкретні переконання або практики, які, як вони вважають, порушують моральні принципи та цінності. Вдаючись до аналізу і розкриття понять: “різноманітність”, “упередження”, “дискримінація”, “міжгрупова толерація”, “меншність” – дослідники переконують, що різні розуміння нетерпимості мають значення при визначенні, як реагувати на нетерпимість, як узгодженість у тлумаченні прикладів нетерпимості може спровокувати непримиренні розбіжності між культурами, релігіями та ідеологіями (там само). Врахування обміркованої нетерпимості в психолінгвістиці комунікації сприятиме гармонізації мовленнєвих актів адресатів і адресантів, виявленню кожного з них власної і суспільної гідності.

Чому мова має значення? – запитують Я. Береджікян і З. Звальд (Berejikian & Zwald, 2020), вивчаючи проблему формування толерантності до суспільного ризику під час кризи стримування. Відповідаючи на це запитання, вони спираються на результати когнітивної психології про те, що толерантність людей до ризику може різко змінитися в залежності від того, як формулюються й експлікуються потенційні результати військових дій. Вони провели серію експериментів із прийняття рішень, заснованих на теорії перспектив та аналізі зовнішньої політики, міжнародних зв'язків, аверсії втрат, прийнятих рішень, війн, витрат і продемонстрували, що просте переосмислення мови, використаної для опису можливого результату військових дій, впливає як на готовність громадськості брати ризику, так і на їх готовність до ескалації кризи (там само). Отже, цим дослідженням доведено, як мова опосередкованої комунікації із членами суспільства впливає на терпимість/нетерпимість до суспільного ризику. Однак, в цьому випадку доречніше було б, на наш погляд, говорити про те, як “толерантна / інтолерантна мова” формує толерантність до суспільного ризику під час кризи стримування, в процесі масової комунікації.

Дослідження, близьке до тематики КТ і КІ, що розглядається в цій статті, присвячене толерантності, емпатії та агресії як фактором, що відповідають правилам онлайн спілкування. Його мета – розмежування ролі активності користувачів і труднощів із регулювання та вираженням агресії, співпереживання та толерантності відповідно до правил спілкування в Інтернеті з використанням методик: (а) шкала залежності від Інтернету в Чені; (б) анкета на агресію Бусса-Перрі; (в) багатовимірна анкета емпатії Девіса та (г) опитувальник “Індекс толерантності”. Експериментаторами виявлено, що підлітки загалом відносяться до “групи ризику” через недотримання правил спілкування (“Інтернет-етикет”). Вони пов’язують це з їхньою загальною схильністю недотримання жодних правил. Як у дорослих, так і в підлітків, ігнорування правил спілкування в Інтернеті дослідники пов’язують з труднощами щодо регулювання агресії, вияву толерантності, емпатії та з низьким рівнем схильності до інтернет-залежності. Різницю між спілкуванням в Інтернеті та в режимі офлайн вони вбачають не в труднощах регулювання агресії (гнів та ворожість), а у відсутності емпатії і толерантності та наявності ознак інтернет-залежності (Soldatova & Rasskazova, 2019). Піднімаючи важливе для вивчення КТ і КІ питання, автори цього дослідження не розкривають своє розуміння спілкування, не пояснюють, яка роль комунікації в цьому процесі, які мовні засоби і мовленнєві звороти дали змогу їм здійснити висновки щодо толерантності в інтернет-спілкуванні.

У дослідженні, присвяченому динаміці комунікативної толерантності студентів та їхньому ставленню до прийняття іншої людини в соціальній роботі, болгарський науковець А. Стойков (Stoykov, 2019) вивчає ці феномени як частину традиційної вищої освіти, що розглядається ним як одна з основних вимог до ефективного спілкування в практиці соціальної роботи. Представлені цим науковцем результати експериментального дослідження, проведеного в 2016–2018 роках зі студентами медичного факультету університету Тракія, переконливо довели необхідність розробки науково обґрунтованих моделей, орієнтованих на систематичний розвиток комунікативної толерантності студентів та підвищення рівня прийняття ними іншої людини. Автор цієї розвідки також аргументував необхідність включення цих моделей у програми підготовки студентів у закладах вищої освіти. Однак, обсервуючи

психолінгвістичний феномен комунікативної толерантності, А. Стойков все ж таки в аналізі цього явища більшою мірою приділяє увагу інтерактивному компоненту спілкування, а не власне комунікації і відповідно КТ.

Психологічне вивчення *комунікативної толерантності* в студентів вищої школи, здійснене в педагогічному університеті в контексті реалізації програм інклюзивної освіти людей з інвалідністю, відображає результати теоретичного й експериментального дослідження толерантного / інтолерантного ставлення студентів до проблем інвалідів, надає оцінку розвитку комунікативної толерантності випускників університету. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних досліджень авторами цієї розвідки обґрунтовано поняття “КТ”, показано його зв’язок із поняттям “толерантність”, проведено аналіз складових компонентів та дано їм стислу характеристику. Проаналізовані автором цієї розвідки експериментальні дані щодо терпимого/інтолерантного ставлення студентів і ступеня їхньої комунікативної толерантності в різних ситуаціях взаємодії з партнером серед інформантів дефектологічного та педагогічного профілів, засвідчили позитивну динаміку в характеристиках КТ респондентів саме дефектологічного навчального профілю. Це дало підстави дослідникам уважати, що ці зміни зумовлені свідомим професійним вибором студентів та можливістю їхньої активної взаємодії з особами з інвалідністю в межах реалізації освітніх програм для навчальної та дослідницької діяльності у ЗВО. За результатами дослідження обґрунтовані завдання та умови формування толерантної особистості у вищому навчальному закладі (Дмитрієва и др., 2019). Ці дослідники ототожнюють комунікацію і спілкування, надають перевагу вивченню взаємодії, незважаючи на те, що предметом їхнього дослідження є комунікативна толерантність як суто психолінгвістичне явище.

Проблема розвитку КТ серед вчителів початкового та старшого рівнів загальноосвітньої школи піднімається і вирішується в дослідженні співавторів Ю.П. Поваренкова, Н.А. Баранова, Г.Д. Сидорова, і Н.В. Мітюкова (Povarenkov et al., 2018). Ними представлено результати аналізу впливу рівня розвитку комунікативної толерантності на ефективність навчально-виховної діяльності вчителів. Дослідниками виокремлено поняття психофізіологічної та комунікативної толерантності, розкрито її

психологічний зміст, встановлено, що вчителі початкової та старшої школи не відрізняються один від одного за рівнем розвитку цієї особистісної якості. Вони також встановили: (а) коли досвід вчителів зростає, рівень розвитку КТ серед викладачів обох груп спочатку підвищується, а потім знижується; (б) пік розвитку КТ серед цих вчителів припадає на різні періоди роботи; (в) рівень розвитку КТ впливає на ефективність навчально-виховної діяльності вчителів першого та другого рівнів підготовки та не впливає на ефективність їхньої навчальної діяльності. Вивчаючи професійно важливі якості вчителя, автори дослідження не пов'язують їх з психолінгвістичними підставами КТ, не звертаються до обсервації якості мовленнєвих і мовних явищ як комунікативних у цих респондентів.

У дослідженні з розвитку міжкультурної комунікативної терпимості студентів у багатомовному освітньому середовищі університету (Beketova, Kuprina & Petrikova, 2018), метою якого було розкрити роль міжкультурної КТ у формуванні особистості, а також представити спеціально розроблену технологію як частину “навчання іноземних мов”, підкреслюється необхідність зміщення акценту в цьому процесі в бік практично орієнтованого навчання, спрямованого на розвиток особистісних якостей при вивченні іноземних мов. Авторами дано визначення поняття міжкультурної комунікативної толерантності, доведено потребу формування в респондентів цінностей та смислових установок на вдосконалення комунікативних навичок та відповідних світоглядних цілей. Автори описали власну технологію розвитку міжкультурної комунікативної толерантності, як таку, що зумовлена процесами інтернаціоналізації у вищій школі. Апробація нових засобів вивчення англійської мови, розроблених цими авторами, показала суттєво збільшений рівень розвитку міжособистісної та міжкультурної комунікативної компетентності студентів. Однак, торкаючись проблематики КТ, ці дослідники виходять за її межі, неправомірно ототожнюють її зі спілкуванням. Проте, створюючи багатомовне освітнє середовище, вони в такий спосіб лише побіжно розкривають психолінгвістичний аспект проблеми, що вирішується ними.

У дослідженні присвяченому вивченню особливостей прояву комунікативної толерантності в структурі професійної роботи вчителя, розкрито психологічні особливості імплікації КТ як основної її характеристики, яка займає в ній центральне

місце (Fedoseiev, 2015). Спираючись на вітчизняні та зарубіжні дослідження, автором зроблена спроба розширити та поглибити презентацію явища комунікативної толерантності, представити її як невід'ємну якість і структурний компонент у професійному навчанні та розкрити особливості проявів КТ вчителя. Характеризуючи ряд ознак нетерпимості у мовленні, автор цієї розвідки відніс їх до проявів комунікативної нетерпимості вчителя, звернув увагу на форми прояву інтолерантності. Оприлюднені ним результати порівняльного аналізу властивих характеристик терпимості / нетерпимості вчителя підкреслюють психолінгвістичний ракурс даного дослідження комунікативної толерантності як мовленнєво-мовного феномена (там само).

Виходячи з розуміння культурної, расової, соціальної, релігійної, етнічної неоднорідності освітніх груп, що є проблемою сучасної освіти в контексті інтеграції та глобалізації, автори дослідження М. Сокол, Р. Розлуцька, К. Шапаренко, О. Гвоздяк, В. Городиська і С. Івах (Sokol et al., 2021), окреслили роль толерантності в комунікативній культурі сучасного менеджера освіти, проаналізували джерела з різних галузей науки та з'ясували значення основних понять; окреслили особливості управління освітою у сфері спілкування; визначили його структуру, встановили взаємозв'язки між компонентами та розробили структурно-семантичну модель толерантності в комунікативній культурі менеджера освіти. Автори визначили значення та ціннісно-смісловий характер толерантності в комунікативній культурі менеджера освіти, з'ясували детермінанти управління освітою в проекції на спілкування, встановили взаємозв'язки між компонентами та розкрили можливості реалізації толерантності в різних напрямках комунікативної культури. Розглядаючи толерантність у комунікативній культурі сучасного менеджера освіти, автори цього дослідження тлумачать її (толерантність) не з позицій комунікації і комунікативної толерантності, а значно ширше – з позицій спілкування, не розкриваючи належною мірою заявлений предмет свого безпосереднього дослідження.

Ураховуючи, що толерантність – одна з найважливіших соціально-психологічних установок та особливостей поведінки людей та соціальних груп, автори розвідки (Kontsevich, Burakova & Sitak, 2020) вивчили причини толерантності деструктивної

толерантності в сучасному соціокультурному, економічному та політичному контексті, які неухильно зростають у кількості. Саме цими аргументами автори обґрунтовують необхідність багатовимірного вивчення та пояснення цих явищ. Вони дослідили КТ студентів вищих навчальних закладів шляхом соціально-економічного вимірювання рівня розвитку якостей та характеристик нетерпимих людей з огляду на міжособистісні стосунки. Опитування, проведене серед 240 респондентів у віці від 18 до 25 років, показало, що нетерпимість є однією з відмінних психологічних рис, властивих цій віковій групі. Одночасно ця розвідка засвідчила, що її автори, претендуючи на висвітлення комунікативної толерантності як мовленнєво-мовного явища, насправді охарактеризували його інтеракційний бік, виходячи з міжособистісних взаємовідносин.

Результати вивчення проблеми навчання толерантності після тренінгу функціонального спілкування (FCT), подано в дослідженні Р. Мухаріба і Р. Пенінгтона (Muharib & Pennington, 2019) показали, що FCT передбачає посилення в його учасників відповідної комунікативної реакції як альтернативи їхній складній поведінці. Автори зауважують, що незважаючи на широку підтримку таких досліджень, FCT може бути не завжди доцільним у деяких навчальних закладах, оскільки часто вимагає від педагогів посилення альтернативних реакцій на високі показники. З огляду на це, вони пропонують три процедури (затримка підсилення, ланцюгові графіки підкріплення та кілька графіків підкріплення), які, вони вважають, доцільно використовувати після FCT в освітніх умовах, щоб навчити студентів, схильних демонструвати складну інтолерантну поведінку, терпіти очікування підкріплення. Незважаючи на заявлений комунікативно-орієнтовний характер дослідження толерантності, психолінгвістичні параметри вивчення цієї проблеми зазначеними авторами не використовувалися.

Дослідження толерантності до невизначеності в контексті практичної психології (Quinlan, Schilder & Deane, 2021) є за своєю суттю комунікаційним, оскільки підтверджує необхідність глибшого розуміння того, як психологам можна допомогти в управлінні невизначеністю та її наслідками для професійної практики. У ньому висвітлена роль моделей навчання та супервізії в просуванні стратегій підтримки толерантності психологів до невизначеності. Провівши напівструктуровані інтерв'ю з 24 учасниками, автори

розвідки застосовували критично реалістичний підхід та використали тематичний аналіз. Учасники визначили сприйняті причини невизначеності, серед яких були: (а) складні та ризиковані клієнти, (б) відсутність терапевтичної участі та (в) етичні дилеми. Учасники відчували насамперед негативні фізіологічні, емоційні та когнітивні реакції на невизначеність. Копінг-поведінка включала пошук нагляду, зосередження на собі, зосередження на діяльності, пов'язаній з клієнтом, та уникання клієнтів, пов'язаних з невизначеністю. Досвід невизначеності змінювався з часом. Такий досвід є дуже поширеним у практикуючої групи психологів, значним викликом на їхньому робочому місці та/або стресом. Запропонована в цій розвідці комунікація психологів посприяла подоланню інтолерантності до невизначеності, проте не вийшла на рівень забезпечення КТ.

Здійснений системний тематичний аналіз засвідчив наступне.

У психології комунікативна толерантність експлікується, виходячи з позицій *інтерації*, а не *комунікації*. Тому комунікативна толерантність помилково розглядається більшістю науковців як характеристика взаємодії, взаємовідносин і ставлення особистості до людей, яка демонструє (засвідчує), за Е.П. Ільїним (Ільїн, 2010), ступінь переносимості нею неприємних, або неприйнятих, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів по взаємодії.

Комунікативна інтолерантність також тлумачиться в значенні інтерації: (а) форми поведінки, що мотивується неприйняттям іншого, відкритого прояву нетерпимості стосовно певних груп людей або їх окремих представників; (б) форми прояву глибоких соціальних або інтераційних протиріч між учасниками взаємодії.

Дискусії

Отримані результати аналізу проведених досліджень з КТ і КІ засвідчив таке: не можна погодитися з положеннями і висновками окремих, проаналізованих нами, досліджень із комунікативної толерантності як такими, у яких термінословосполучення “КТ” використовується не термінологічно. У цих розвідках КТ абсолютно необґрунтовано і довільно розглядається в інтераційному ракурсі, оминаються дійсно комунікативні – мовленнєво-мовні –

якості, властиві комунікативній толерантності і комунікативній інтолерантності. В описаних дослідженнях відбувається своєрідна підміна понять, яка призводить до термінологічної і понятійної неупорядкованості, штучному зміщенню наукових категорій КТ і КІ в русло іншої наукової проблематики, до дослідницької дезорієнтації вчених, особливо тих, хто тільки розпочинає свою наукову кар'єру. Авторитетним арбітром у цьому полемічному питанні можуть стати, як ми вважаємо, психолінгвістичні теорії і концепції, зокрема психологія мовленнєвого спілкування (Леонтьєв, 1999), теоретичні підходи до комунікації (Андреева, 2011; Бодалев, Карпова & Лабунская, 2011; Ушакова, 1985), оскільки в цих працях КТ і КІ розглядаються в притаманному цим феноменам, психолінгвістичному значенні, або з конкретизацією поняття “взаємодія” в мовленнєво-мовному – комунікативному – сенсі без ототожнення його із взаємодіями і відносинами, тобто інтеракцією у властивому їй, у широкому розумінні цього терміну.

Висновки

Проблематика КТ і КІ почала обговорюватися на сторінках світових журналів, які входять до наукометричних баз “Scopus” і “Web of Science Core Collection”, порівняно недавно (2014–2021), незважаючи на актуалізацію проблематики толерантності Декларацією принципів толерантності (ЮНЕСКО, 1995) ще з кінця ХХ століття.

КТ – це неупереджене, терпиме, комплементарне, асертивне, раціональне продукування висловлювання, яке не викликає у комунікантів з іншою точкою зору поляризованої – нетерпимої – реакції, небажаного несхвального ставлення. КТ – це і терпиме аудіювання – неупереджене, спокійне, можливо нейтральне, позбавлене суб'єктивного ставлення, безоціночне, безособове розуміння сказаного іншим навіть і тоді, коли експлікована мовцем думка не збігається з наявною в слухача (реципієнта) думкою.

КІ – негативно зафарбована комунікативна якість особистості, яка характеризує вербально виражене нетерпиме і упереджене її ставлення до висловлених іншими незвичних для неї поглядів, оцінок, міркувань, наративів, переконань, віросповідань, до різновидів національних мов, якими користуються комуніканти,

до вжитих мовних засобів і використаних мовленнєвих форм експлікації інтенцій тощо. КІ – це й одна з деструктивних форм дискомфорного стану суб'єктів комунікації, що проявляється як в намаганні, так і реальних агресивних мовленнєвих діях (говорінні й аудіюванні) вербально або перцептивно не прийняти і знищити неспівпадаючу з власною позицією екстерналізовану думку іншого (інших), необґрунтовано емоційно наполягати на власному судженні як на єдино правильному. КІ – крайнє негативне експресивне мовленнєве явище, контрпродуктивний заперечувальний дискурс і контрпродуктивна вербальна перцепція. Це відверто дисгармонійна смислова, семантична і вербальна взаємодія, яка ґрунтується на несхвальних інших думках і не сприяє взаєморозумінню. КІ викликає не бажане конфліктне ставлення того, до кого вона проявляється, зумовлюючи (в більшості випадків) аналогічну зворотну реакцію.

КТ спільно з КІ утворює значеннєву опозицію, семантичні полюса якої перебувають в стані амбівалентності (протилежності).

Систематичний огляд досліджень із комунікативної толерантності та тематичний системний їх аналіз дає підстави констатувати наступне. У сучасній науці ототожнюються: (а) феномени “КТ” і “толерантності в спілкуванні” в його широкому значенні; (б) “КТ” й “інтерації”. Через необґрунтоване і неправомірне синонімічне використання поняття “КТ” у розвідках, реально не пов'язаних з комунікативною толерантністю, вони втрачають свою психолінгвістичну суть і підміняються дослідженнями або із інтерації, або зі спілкування. Дев'ять із проаналізованих нами сучасних досліджень, заявлених їх авторами як такі, що вирішують проблему комунікативної толерантності, насправді, є переважно інтераційні за змістом розвідки. Автори одинадцяти, з проаналізованих нами двадцяти наукових проєктів, представляють результати своїх наукових здобутків як психолінгвістичні, що пов'язані з толерантністю мовленнєво-мовних процесів суб'єктів комунікації.

Література

Андреева, Г.М. (2011). Ролевой репертуар руководителя в условиях социальных трансформаций. *Социальная психология и общество*, 4, 5–14.

- Асмолов, А.Г., Солдатов, Г.У., & Шайгерова, Л.А. (2003). О Смыслах понятия “толерантность”. *Век толерантности, 1–2*. URL: <http://www.tolerance.ru/VT-1-2-o-smyslah.php?PrPage=VT>
- Бодалев, А.А., Карпова, Н.Л., & Лабунская, В.А. (2011). Общение: понятийный анализ. А.А. Бодалев (Ред.), *Психология общения. Энциклопедический словарь* (с. 76–78). Москва: “Когито-Центр”.
- Бондарева, С.К., & Колосов, Д.В. (2003). *Толерантность (введение в проблему)*. Москва; Воронеж: Изд-во МПСИ.
- Дмитриева, Е.Е., Суворова, О.В., Егорова, П.А., Мухина, Т.Г., & Сорокоумова, С.Н. (2019). Психологическое исследование коммуникативной толерантности у студентов высшей педагогической школы. *Язык и культура, 45*, 161–172. <https://doi.org/10.17223/19996195/45/12>
- Доброскок, С.С. (2021). Новітні дослідження толерантності в сучасній зарубіжній науці: результати систематичного огляду. *Габітус, 28*, 9–19. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.28.1>
- Донсков, Л.А., & Багиров, Х.З., (2017). Психолінгвістическіе основы коммуникативной толерантности языковой личности. *Вестник Адыгейского государственного университета, 1*, 34–38.
- Ильин, Е.П. (2010). *Психология общения и межличностных отношений*. Санкт-Петербург: Питер.
- Калмикова, Л., Харченко, Н., Волженцева, І., Калмиков, Г., & Мисан, І. (2020). Актуалізація проблематики внутрішнього мовлення в психолінгвістиці комунікації: результати систематичного огляду і метааналізу. *Psycholinguistics, 28*(1), 83–148. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-1-83-148>
- Красных, В.В. (2012). *Основы психолінгвістики*. Москва: Гнозис.
- Кудрявцев, А.Г. (2011). Языковая толерантность как элемент культурной компетентности. *Вестник Нижневартовского государственного университета, 4*, 8–13.
- Макарьева, А.А., & Блинов, А.В. (2015). Толерантность и терпимость: соотношения понятий. *Вестник Тверского государственного университета, 2*, 128–132.
- Муллагалиева, Л.К. (2012). *Язык толерантности*. (Монография). Уфа: Изд-во БГПУ.
- Просвиркина, И.И. (2007). Генезис понятия толерантная речевая коммуникация. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: “Вопросы образования: языки и специальность”, 1*, 52–57.
- Романова, Т.В. (2018). Категории толерантность/политкорректность как объект лингвистического осмысления. *Вопросы психолінгвістики, 4*(38), 204–219.
- Соловьева, Н.В. (2011). Толерантность речевой коммуникации в дискурсивно-стилистическом аспекте. *Stylistyka, 20*(XX), 441–447.
- Стернин, И.А., & Шилихина, К.М. (2001). *Коммуникативные аспекты толерантности*. (Монография). Воронеж.
- Ушакова, Т.Н. (1985). Проблема внутренней речи. *Вопросы психологии, 2*, 39–51.
- Шарифуллин, Б.Я. (2006). Толерантность и инвективность. *Речевое общение: специализированный вестник, 8–9*(16–17), 118–121.
- Atamanova, I., & Bogomaz, S. (2014). Ambiguity tolerance as a psychological factor of foreign language communicative competence development. *Procedia – Social and Behavioral Sciences, 154*, 345–352. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.161>

- Beketova, A.P., Kuprina, T.V., & Petrikova, A. (2018). Development of students' intercultural communicative tolerance in the university multilingual educational environment. *Образование и наука*, 20(2), 108–124. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2018-2-108-124>
- Kalmykov, Heorhii (2021). COMMUNICATIVE TOLERANCE VS COMMUNICATIVE INTOLERANCE AS A GENERATIVE PROBLEM (October 27, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3951196>
- Khabibullina, F.Y., Ivanova, I.G., & Gainutdinova, L.R. (2019). The diversity of means of expressing the dichotomy of tolerance / intolerance in contemporary European political discourse: on the material of the Russian and French media. In F. Uslu (Ed.), *Proceedings of the 6th International Conference on Education and Social Sciences (INTCESS 2019) (Dubai, 4–6 February 2019)* (pp. 114–121). Dubai: Arab Emirates.
- Kontsevich, G.E., Burakova, I.S., & Sitak, L.A. (2020). Communicative tolerance of higher education students as a social factor in the shaping of the learning environment. *Revista Inclusiones*, 7, 45–56.
- Maximova, O.A., Rassolova, E.N., & Nagmatullina, L.K. (2019). Interactive language strategy of the family as a factor in the formation of ethnic tolerance in a multi-ethnic society. *Turismo: Estudos & Práticas (UERJ)*, Mossoró/RN, *Caderno Suplementar*, 02. URL: <http://geplat.com/rtep/index.php/tourism/article/view/264/248>
- Muharib, R., & Pennington, R.C. (2019). My student cannot wait! Teaching tolerance following functional communication training. *Beyond Behavior*, 28(2), 99–107. <https://doi.org/10.1177/1074295619852106>
- Ozyumenko, V., & Larina, T. (2018). Understanding social values and attitudes through cultural semantics: tolerance vs. tolerantnost. In F. Uslu (Ed), *Proceedings of the 5th International Conference on Education and Social Sciences (INTCESS 2018) (Turkey, 05–07 February 2018)* (pp. 589–595). Turkey: Istanbul.
- Perez, O. (2020). Tolerance of incoherence in law, graded speech acts and illocutionary pluralism. *Legal Theory*, 26(3), 214–249. <https://doi.org/10.1017/S135232522000021X>
- Povarenkov, Y.P., Baranova, N.A., Sidorova, A.D., & Mitiukov, N.W. (2018). Development of communicative tolerance among teachers of primary and senior level of the general education school. *European Journal of Contemporary Education*, 7(2), 372–378.
- Quinlan, E., Schilder, S., & Deane, F.P. (2021). “This wasn’t in the manual”: A qualitative exploration of tolerance of uncertainty in the practicing psychology context. *Australian Psychologist*, 56(2), 154–167.
- Ruiz, N., Di Gangi, M.A., Bertoldi, N., & Federico, M. (2017). Assessing the Tolerance of Neural Machine Translation Systems Against Speech Recognition Errors. *The 18th Annual Conference of the International-Speech-Communication-Association” (Sweden, 20–24 August, 2017)* (pp. 2635–2639). Sweden: International Speech Communication Association (ISCA). <https://doi.org/10.21437/Interspeech.2017-1690>
- Shakhbanova, M.M., Susimenko, E.V., Shalin, V.V., Samygin, S.I., Sumina, V.Y., Serbinovskaya, A.M., & Yaroslavtseva, E.F. (2018). The problem of bilingualism and tolerance in the multiethnic regional community. *Revista San Gregorio*, 27, 22–33.
- de Souza, A., Simioni, T., & da Silva, T.B. (2018). The notion of norm, the linguistic variation and the teachers formation: between the Sociolinguistics

- and a ["Linguistics of tolerance" / A noção de norma, a variação linguística e a formação de professores: entre a sociolinguística e uma "linguística da tolerância"]. *Soletras*, 18(35), 28+. <https://doi.org/10.12957/soletras.2018.32150>
- Sokol, M., Rozlutska, G., Shaparenko K., Hvozdyak, O., Gorodyska, V., & Ivakh, S. (2021). Tolerance in the communicative culture of modern educational manager. *Propósitos y Representaciones*, 9 (SPE3), Article e1170. <https://dx.doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE3.1170>
- Soldatova, G.U., & Rasskazova, E.I. (2019). Tolerance, empathy, and aggression as factors in compliance with rules of online communication by Russian adolescents, young adults, and parents. *Psychology in Russia: State of the Art*, 12(2), 79–93. <https://doi.org/10.11621/pir.2019.0207>
- Stoykov, A. (2019). Dynamics of the communicative tolerance and the attitude of accepting the other person in the social work students. *Amazonia Investiga*, 8(21), 538–550.
- Valiakhmetova, N., & Akhmadullina, R. (2017). Formation of communicative tolerance of pre-service teachers in conditions of cooperative learning (on the material of "pedagogy" discipline). In F. Uslu (Ed.), *Proceedings of the 4th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities (SOCIOINT 2017) (Dubai, 10–12 July 2017)* (pp. 393–399). Dubai: Arab Emirates.
- Verkuyten, M., Adelman, L., & Yogeewaran, K. (2020). The psychology of intolerance: unpacking diverse understandings of intolerance. *Current Directions in Psychological Science*, 29(5), 467–472. <https://doi.org/10.1177/0963721420924763>
- Yang, C. (2005). On productivity. *Linguistic Variation Yearbook*, 5(1), 265–302 <https://doi.org/10.1075/livy.5.09yan>
- Yang, C. (2016). *The price of linguistic productivity: How children learn to break the rules of language*. Cambridge, MA: MIT Press. <http://dx.doi.org/10.7551/mitpress/9780262035323.001.0001>
- Yang, C., & Montrul, S. (2017). Learning datives: the tolerance principle in monolingual and bilingual acquisition. *Second Language Research*, 33(1), 119–144. <https://doi.org/10.1177/0267658316673686>

References

- Andreeva, H.M. (2011). Rolevoj repertuar rukovoditelja v uslovijah socialnyh transformacij [Role repertoire of a leader in the context of social transformations]. *Socialnaja psihologija i obshhestvo – Social Psychology and Society*, 4, 5–14 [in Russian].
- Asmolov, A.H., Soldatova, H.U., & Shaiherova, L.A. (2003). O Smyslah ponjatija "tolerantnost" [About the meanings of the concept of "tolerance"]. *Vek tolerantnosti – The Age of Tolerance*, 1–2. URL: <http://www.tolerance.ru/Vek-Tol.php> [in Russian].
- Atamanova, I., & Bogomaz, S. (2014). Ambiguity tolerance as a psychological factor of foreign language communicative competence development. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 154, 345–352. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.161>
- Beketova, A.P., Kuprina, T.V., & Petrikova, A. (2018). Development of students' intercultural communicative tolerance in the university multilingual educational

- environment. *Obrazovanie i nauka – Education and Science*, 20(2), 108–124. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2018-2-108-124>
- Bodalev, A.A., Karpova, N.L., & Labunskaja, V.A. (2011). Obshhenie: ponjatiynyj analiz [Communication: Conceptual Analysis]. In A.A. Bodalev (Ed.), *Psihologija obshhenija. Jenciklopedicheskij slovar – Psychology of Communication. Encyclopedic Dictionary* (pp. 76–78). Moscow: “Kohyto-Tsentr” [in Russian].
- Bondarieva, S.K., & Kolosov, D.V. (2003). Tolerantnost (vvedenie v problemu) [Tolerance (Introduction to the Problem)]. Moscow; Voronezh: izd-vo MPSI [in Russian].
- de Souza, A., Simioni, T., & da Silva, T.B. (2018). The notion of norm, the linguistic variation and the teachers formation: between the Sociolinguistics and a [“Linguistics of tolerance” / A nocao de norma, a variacao linguistica e a formacao de professores:entre a sociolinguistica e uma “linguistica da tolerancia”]. *Solettras*, 18(35), 28+. <https://doi.org/10.12957/solettras.2018.32150>
- Dmytryeva, E.E., Suvorova, O.V., Ehorova, P.A., Mukhyna, T.H., & Sorokoumova, S.N. (2019). Psihologicheskoe issledovanie kommunikativnoj tolerantnosti u studentov vysshej pedagogicheskoy shkoly [Psychological research of communicative tolerance among students of higher pedagogical school]. *Jazyk i kultura – Language and Culture*, 45, 161–172. <https://doi.org/10.17223/19996195/45/12> [in Russian].
- Dobroskok, S.S. (2021). Novitni doslidzhennia tolerantnosti v suchasni zarubizhni nauki: rezultaty systematichnoho ohliadu [Recent research on tolerance in modern foreign science: the results of a systematic review]. *Habitus*, 28, 9–19. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.28.1> [in Ukrainian].
- Donskov, L.A., & Bahyrov, Kh.Z., (2017). Psiholingvisticheskie osnovy kommunikativnoj tolerantnosti jazykovoj lichnosti [Psycholinguistic foundations of communicative tolerance of a linguistic personality]. *Vestnik Adygejskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Adygeya State University*, 1, 34–38 [in Russian].
- Ilyin, E.P. (2010). *Psihologija obshhenija i mezhluchnostnyh otnoshenij [Psychology of communication and interpersonal relations]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].
- Kalmykov, Heorhii (2021). COMMUNICATIVE TOLERANCE VS COMMUNICATIVE INTOLERANCE AS A GENERATIVE PROBLEM (October 27, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3951196>
- Kalmykov, Heorhii, COMMUNICATIVE TOLERANCE VS COMMUNICATIVE INTOLERANCE AS A GENERATIVE PROBLEM (October 27, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3951196>
- Kalmykova, L., Kharchenko, N., Volzhentseva, I., Kalmykov, H., & Mysan, I. (2020). Aktualizatsiia problematyky vnutrishnoho movlennia v psykholinhvistytsi komunikatsii: rezultaty systematichnoho ohliadu i metaanalizu [Actualization of the problems of internal speech in the psycholinguistics of communication: the results of a systematic review and meta-analysis]. *Psycholinguistics*, 28(1), 83–148 [in Ukrainian].
- Khabibullina, F.Y., Ivanova, I.G., & Gainutdinova, L.R. (2019). The diversity of means of expressing the dichotomy of tolerance / intolerance in contemporary European political discourse: On the material of the Russian and French media. In F. Uslu (Ed.), *Proceedings of the 6th International Conference on Education and Social Sciences (INTCESS 2019) (Dubai, 4–6 February 2019)* (pp. 114–121). Dubai: Arab Emirates.

- Kontsevich, G.E., Burakova, I.S., & Sitak, L.A. (2020). Communicative tolerance of higher education students as a social factor in the shaping of the learning environment. *Revista Inclusiones*, 7, 45–56.
- Krasnykh, V.V. (2012). *Osnovy psiholingvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]*. Moscow: Gnozis [in Russian].
- Kudriavtsev, A.H. (2011). Jazykovaja tolerantnost kak jelement kulturnoj kompetentnosti [Language tolerance as an element of cultural competence]. *Vestnyk Nyzhnevartovskogo Hosudarstvennogo Unyversyteta – Bulletin of Nizhnevartovsk State University*, 4, 8–13 [in Russian].
- Makareva, A.A., & Blynov, A.V. (2015). Tolerantnost i terpimost: sootnosheniya ponjatiy [Tolerance and Forbearance: Correlation of Concepts]. *Vestnik Tverskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the Tver State University*, 2, 128–132 [in Russian].
- Maximova, O.A., Rassolova, E.N., & Nagmatullina, L.K. (2019). Interactive language strategy of the family as a factor in the formation of ethnic tolerance in a multi-ethnic society. *Turismo: Estudos & Práticas (UERN), Mossoró/RN, Caderno Suplementar*, 02. URL: <http://geplat.com/rtep/index.php/tourism/article/view/264/248>
- Muharib, R., & Pennington, R.C. (2019). My student cannot wait! Teaching tolerance following functional communication training. *Beyond Behavior*, 28(2), 99–107. <https://doi.org/10.1177/1074295619852106>
- Mullahalyeva, L.K. (2012). *Jazyk tolerantnosti [Language of tolerance]*. Ufa: Izd-vo BGPU [in Russian].
- Ozyumenko, V., & Larina, T. (2018). Understanding social values and attitudes through cultural semantics: tolerance vs. tolerantnost. In F. Uslu (Ed), *Proceedings of the 5th International Conference on Education and Social Sciences (INTCESS 2018) (Turkey, 05–07 February 2018)* (pp. 589–595). Turkey: Istanbul.
- Perez, O. (2020). Tolerance of incoherence in law, graded speech acts and illocutionary pluralism. *Legal Theory*, 26(3), 214–249. <https://doi.org/10.1017/S135232522000021X>
- Povarenkov, Y.P., Baranova, N.A., Sidorova, A.D., & Mitiukov, N.W. (2018). Development of communicative tolerance among teachers of primary and senior level of the general education school. *European Journal of Contemporary Education*, 7(2), 372–378.
- Prosvirkina, Y.Y. (2007). Genezis ponjatija tolerantnaja rechevaja kommunikacija [Genesis of the concept of tolerant speech communication]. *Vestnik Rossijskogo universiteta druzhby narodov, Serija: voprosy obrazovanija: jazyki i specialnost – Herald of the Peoples Friendship University of Russia Series: “Educational Issues: Languages and Specialty”*, 1, 52–57 [in Russian].
- Quinlan, E., Schilder, S., & Deane, F.P. (2021). “This wasn’t in the manual”: A qualitative exploration of tolerance of uncertainty in the practicing psychology context. *Australian Psychologist*, 56(2), 154–167.
- Romanova, T.V. (2018). Kategorii tolerantnost / politkorrektnost kak ob’ekt lingvisticheskogo osmyslenija [Categories of tolerance/ political correctness as an object of linguistic comprehension]. *Voprosy psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 4(38), 204–209 [in Russian].
- Ruiz, N., Di Gangi, M.A., Bertoldi, N., & Federico, M. (2017). Assessing the Tolerance of Neural Machine Translation Systems Against Speech Recognition Errors. *The 18th Annual Conference of the International-Speech-*

- Communication-Association” (Sweden, 20–24 August, 2017) (pp. 2635–2639). Sweden: International Speech Communication Association (ISCA). <https://doi.org/10.21437/Interspeech.2017-1690>
- Shakhbanova, M.M., Susimenko, E.V., Shalin, V.V., Samygin, S.I., Sumina, V.Y., Serbinovskaya, A.M., & Yaroslavtseva, E.F. (2018). The problem of bilingualism and tolerance in the multiethnic regional community. *Revista San Gregorio*, 27, 22–33.
- Sharyfullyn, B.Ya. (2006). Tolerantnost i invektivnost [Tolerance and Invectivity]. *Rechevoe obshhenie: specializirovannyj vestnik – Speech Communication: Specialized Bulletin*, 8–9(16–17), 118–121 [in Russian].
- Sokol, M., Rozlutska, G., Shaparenko K., Hvozdyak, O., Gorodyska, V., & Ivakh, S. (2021). Tolerance in the communicative culture of modern educational manager. *Propósitos y Representaciones*, 9 (SPE3), Article e1170. <https://dx.doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE3.1170>
- Soldatova, G.U., & Rasskazova, E.I. (2019). Tolerance, empathy, and aggression as factors in compliance with rules of online communication by Russian adolescents, young adults, and parents. *Psychology in Russia: State of the Art*, 12(2), 79–93. <https://doi.org/10.11621/pir.2019.0207>
- Solovyova, N.V. (2011). Tolerantnost rechevoj kommunikacii v diskursivno-stilisticheskom aspekte [Tolerance of speech communication in the discursive and stylistic aspect]. *Stylistyka – Stylistics*, 20(XX), 441–447 [in Russian].
- Sternyn, Y.A., & Shylykhyna, K.M. (2001). *Kommunikativnye aspekty tolerantnosti [Communicative aspects of tolerance]*. Voronezh [in Russian].
- Stoykov, A. (2019). Dynamics of the communicative tolerance and the attitude of accepting the other person in the social work students. *Amazonia Investiga*, 8(21), 538–550.
- Ushakova, T.N. (1985). Problema vnutrennei rechy [The Problem of Inner Speech]. *Voprosy psikhologii – Psychological issues*, 2, 39–51 [in Russian].
- Valiakhmetova, N., & Akhmadullina, R. (2017). Formation of communicative tolerance of pre-service teachers in conditions of cooperative learning (on the material of “pedagogy” discipline). In F. Uslu (Ed.), *Proceedings of the 4th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities (SOCIOINT 2017) (Dubai, 10–12 July 2017)* (pp. 393–399). Dubai: Arab Emirates.
- Verkuyten, M., Adelman, L., & Yogeewaran, K. (2020). The psychology of intolerance: unpacking diverse understandings of intolerance. *Current Directions in Psychological Science*, 29(5), 467–472. <https://doi.org/10.1177/0963721420924763>
- Yang, C. (2005). On productivity. *Linguistic Variation Yearbook*, 5(1), 265–302 <https://doi.org/10.1075/livy.5.09yan>
- Yang, C. (2016). *The price of linguistic productivity: How children learn to break the rules of language*. Cambridge, MA: MIT Press. <http://dx.doi.org/10.7551/mitpress/9780262035323.001.0001>
- Yang, C., & Montrul, S. (2017). Learning datives: the tolerance principle in monolingual and bilingual acquisition. *Second Language Research*, 33(1), 119–144. <https://doi.org/10.1177/0267658316673686>

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті з позицій постулатів і положень психолінгвістики обговорюються результати оцінки сучасних досліджень, присвячених комунікативній толерантності (КТ) та комунікативній інтолерантності (КІ) представників соціономічних професій.

Мета. Метою статті є: (а) обговорення результатів систематичного огляду і системної оцінки сучасних досліджень з КТ, які презентують наукові погляди вчених з різних країн світу на цю проблему; (б) виявлення, наскільки в розвідках, які за своєю назвою претендують на вирішення проблеми КТ, справді розкривається мовленнєво-мовний аспект комунікації, що відноситься до компетенції психолінгвістики і слугує подальшому її розвитку як прикладної науки.

Методи і методика. У процесі моніторингу сучасних досліджень з означеної проблематики використовувався комплекс теоретичних методів: (а) систематичний огляд і системний аналіз публікацій, надрукований в журналах, що входять у "Scopus" і "Web of Science"; (б) класифікація проаналізованих досліджень; (в) систематизація отриманих якісних показників і узагальнення результатів огляду й аналізу; (г) дослідницький синтез і формулювання висновків. Концепція дослідження містить низку психолінгвістичних положень, які висвітлюють авторське розуміння феноменів, що обсервуються, розкриває методологічні підходи, на яких ґрунтується методика цієї розвідки, і передбачає дослідницькі дії за евристичним, аналітичним і оціночним алгоритмами. Згідно з означеними алгоритмами методика дослідження реалізується за етапами: (1) пошуковий; (2) відбірковий; (3) аналітичний; (4) класифікаційний; (5) системоутворювальний; (6) оцінювальний; (7) узагальнювально-синтезувальний.

Результати. У результатах дослідження висвітлюються різні підходи дослідників до КТ і КІ, висловлюється думка авторів цієї статті про релевантність / нерелевантність виконаних розвідок проблематиці комунікації, доцільність/недоцільність, здійснених дослідницьких процедур, підсумовуються результати аналізу й наданої оцінки, подаються дискусійні положення щодо неправомірного ототожнення окремими науковцями комунікації й інтеракції, комунікації і спілкування.

Висновки. Здійснений систематичний огляд і системний аналіз дав змогу: (а) критично, за об'єктивними науковими (якісними) даними оцінити сучасні дослідження з КТ/КІ як такі, що неправомірно і необґрунтовано тлумачать комунікацію як інтеракцію, не звертаючись до властивих їй психолінгвістичних ознак; (б) презентувати власне наукове розуміння КТ / КІ як психолінгвістичних феноменів та визначити відповідні їм поняття. Ототожнення комунікації з ітерацією (складовою спілкування) спричиняє нетермінологічне використання терміносполучень "комунікативна толерантність/комунікативна інтолерантність", термінологічну неупорядкованість, підміну понять, зміщення акцентів в емпіричних розвідках комунікації в бік іншого предмету дослідження.

Ключові слова: комунікація, толерантність, інтолерантність, інтеракція, генерація мовлення.

Калмыков Георгий, Доброскок Стефания, Чижма Диана, Эндебера Ирина & Кихтюк Оксана. Коммуникативная толерантность vs коммуникативная интолерантность как генеративная проблема.

Аннотация

Вступление. В статье с позиций постулатов и положений психолингвистики обсуждаются результаты оценки современных исследований, посвященных коммуникативной толерантности (КТ) представителей социономических профессий.

Цель. Целью статьи является: (а) обсуждение результатов систематического обзора и системной оценки современных исследований по КТ, которые представляют научные взгляды ученых из разных стран мира на эту проблему; (б) выявление, насколько в исследованиях, которые по своему названию претендуют на решение проблемы КТ, действительно раскрывается речевой аспект коммуникации, относящийся к компетенции психолингвистики и служащий дальнейшему ее развитию как прикладной науки.

Методы и методики. В процессе мониторинга современных исследований по данной проблематике использовался комплекс теоретических методов: (а) систематический обзор и системный анализ публикаций, опубликованный в журналах, входящих в "Scopus" и "Web of Science"; (б) классификация проанализированных исследований; (в) систематизация полученных качественных показателей и обобщение результатов обзора и анализа; (г) исследовательский синтез и формулировка выводов. Концепция исследования содержит ряд психолингвистических положений, освещающих авторское понимание наблюдаемых феноменов, раскрывает методологические подходы, на которых основывается методика этого изучения, и предусматривает изыскательные действия по эвристическому, аналитическому и оценочному алгоритмам. Согласно указанным алгоритмам методика исследования реализуется поэтапно: (1) поисковый; (2) отборочный; (3) аналитический; (4) классификационный; (5) системообразующий; (6) оценочный; (7) обобщительно-синтезированный.

Результаты. В результатах исследования освещаются различные подходы ученых к КТ и КИ, высказывается мнение авторов этой статьи о релевантности / нерелевантности выполненных ими научных проектов проблематике коммуникации, а также целесообразности / нецелесообразности, осуществленных исследовательских процедур, подытоживаются результаты анализа и сделанной оценки, подаются дискуссионные положения, касающиеся неправомерного отождествления отдельными учеными коммуникации интеракции, коммуникации и общения.

Выводы. Осуществленный систематический обзор и системный анализ позволил: (а) критически, по объективным научным (качественным) данным

оценить современные исследования по КТ / КИ, которые неправомерно и необоснованно истолковывают коммуникацию как интеракцию, не обращаясь к присущим ей психолингвистическим признакам; (б) презентовать собственное научное понимание КТ / КИ как психолингвистических феноменов и определить соответствующие им понятия. Отождествление коммуникации с интеракцией (составляющей общение) влечет за собой нетерминологическое использование терминов “коммуникативная толерантность / коммуникативная интолерантность”, терминологическую неупорядоченность, подмену понятий, смещение акцентов в эмпирических студиях коммуникации в сторону другого предмета исследования.

Ключевые слова: коммуникация, толерантность, интолерантность, интеракция, генерация речи.